

Ἐπικαιροί κι' ἐκλαϊκευτικοί εἶταν τὸ δημοσίευμα κάποιου κυρίου πρὶν ἀπὸ κάμποσο καιρὸ στὸν «Ταχυδρόμο» γιὰ τὴ Φαλμεραγιερικὴ Θεωρία. Μά, μόνο τέτοιο. Τίποτα πεοισσό-
τερο. Γιατί, δὲ μῆλκε μέσα στὰ σύνορα τῆς Ἐπιστήμης
κι' εἰδικὰ τῆς ἱστορικῆς πραγματείας—δὴ τὸ τίτλοφορεῖ.
Οὔτε τὰφτασε. Οὔτε τὰ πλησίασε, κάν: Ἀπέχει πολὺ ἀπ' τὰ
σύνορα τοῦτα ἡ «πραγματεία» του: Τῆς λείπει ἡ τέλεια
ἐξουχισή· ἡ διεξοδικότητα· ἡ ἀδολὴ ἱστορικὴ παρατήρηση·
ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ θέματος: δυνατό καὶ καταρριπτικὸ ἐπι-
χειρηματολόγιο, ἐπέκταση καὶ σ' ἄλλες συναφεῖς καὶ μὲ
στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πλέρια κατανόηση, ἐπιστήμες.
Τῆς λείπει—ποῦνε καὶ τὸ πῶς σημαντικό καὶ τὸ πῶς οὐσιώ-
δες—ἡ ἀμερόληπτη κρίση· ἀντικειμενικὴ ἐξιστόρηση, ἡ περιω-
πικὴ [κι' ἀπὸ ψηλὰ ἐνατένιση. Ἀντίθετα μιά περιέργη δυ-
σμένεια καὶ προκατάληψη κυριαρχοῦν πέρα γιὰ πέρα· ἕνας
ἀδικαιολόγητος φανατισμός—γεννημένος ἀπὸ μιά κακὰ νοη-
μένη ἐθνικὴ περηφάνια· μιά πρόληψη παράξενη—ποὺ σβύνουν
τὴ συνείδηση τὴν ἱστορικὴ τοῦ ἐρευνητῆ καὶ τοῦ ὑπαγχεύουν
νὰ γράφει πέρ' ἀπ' τὴ πραγματικότητα.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ στοχάστηκα σὰν κρίση ἀδολὴ πάνω στὸ
δημοσίευσμά του. Καὶ θέλησα νὰ συζητήσω μαζί μὲ τὸν κ.
σημειωματογράφου πάνω σὲ μερικά σημεία, ποὺ τὰ ἐξετάζει—
ἐξὸν ἀπὸ μονόπλευρα—τόσο βιαστικά καὶ σύντομα πού,
καταληκτικά, πλῆθος γεννᾶν ἀπορίες. Ἀκόμα, ὁλοκληρώ-
νοντας τὴ μελέτη μου, θὰ τολμήσω μιά ἐξέταση τῆς θεωρίας
ἀπὸ μιά πλευρὰ καθαρὰ Πολιτειολογικὴ—σὺγκαιρα καὶ κοι-
νωνιολογικὴ—μὲ βάση τὸ ρώτημα: «Εἶν' ἡ καταγωγή στοι-
χεῖο βασικό—μὲ προϋπόθεση ἀπαραίτητη, συστατικὸ τῆς
ἐννοίας τοῦ «Ἔθνους». Καὶ, πῶς πλασιὰ: «Τί νοοῦμε λέγον-
τας «Ἔθνος»;» . ἐν γὰρ ἡ καὶ ἄλλαι 30

Ἐχοντας τὴ γνώμη πὼς στὴν ἱστορία πρέπει πρῶτα
καὶ κύρια νὰ ἐρευνᾶμε τὰ αἰτίαι κι' αἰτιατὰ τοῦ γεγονότος
πρὸ πάνω του θ' ἀσχοληθῶμε· θὰ ζητήσουμε τὸ κίνητρο,
τὴ «γενεσιουργὸς αἰτία» τῆς θεωρίας τοῦ Γερμανοῦ ἱστορι-
κοῦ. Φυσικά, δὲ μπορεῖ κανένας ν' ἀποφανθεῖ μ' ἀπόλυτη
βεβαιότητα καὶ πεποίθηση, κι' ἀκαμφισβήτητα γιὰ τοῦτο.
Υπάρχουν χίλιες—μῆρες ἐκδογές ποὺ τὶς δημιούργησαν οἱ
διάφορες αἰτίας ἱστορικαί π' ἀσχολήθηκαν σχετικὰ· κι' ἀπέ-
χουν τόσο μεταξύ τους, ποὺ, μὰ τὴν ἀλήθεια, ὁ μελετητὴς
στέκεται μπρὸς τοὺς ὅ, ἐπιφύλαξη.

Αὐτοί—οἱ ἐρευνητὲς καὶ πολέμητες τῆς θεωρίας—διατύ-
πωσαν, ἐξετάσαν, τὰς αἰτιώδεις διαφορὰς γνώμες, ποὺ
τὶς συγκεφαλαιῶναι ὁ Καρλὸς (ἱστορία Παπαρρηγ., ε'
ἐκδόση, Γα' 186 κ. ε.) Δὲ μπορούσε ὁ Φαλμεράγιερ νὰ κι-
νιέται παρ' ἀπὸ πάθος πολιτικὸ ἢ ἀπὸ πολιτικούς ὑπολογι-
σμούς. Ἀπὸ ἐμπάθεια. Ἀπὸ μίσος στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ ὅλο
κληρωτικὴ ἀγνοία. Ἀπὸ... Ἡ, ἂν δὲν εἶνε τοῦτα, «ἐγωιστικὴ
τις φιλοδοξία πρὸς τὸ λέγειν τι νέον καὶ παράδοξον» τὸν
κινούσε. Κοντολογίς, μόνον τὸ—ποικίλης ὕψης—συμ-
φ ἔ ρ ο πρέπει νὰ ζητήσουμε τὸ κίνητρο τῆς θεωρίας. (Ὁ κ.
σημειωματογράφος προχωρεῖ πρὸς συγκεκριμένα καὶ κατηγο-
ρηματικά: «...Ὁ Φαλμεράγιερ γράφει τὴν Θεωρίαν του πλὴν
τὸν 1810 τοῦ ἐλ αὐτοῦ ἐλατρίων του, διότι ἀποτελεῖ ἐξηκρι-
βωμένην ἀλήθειαν ὅτι ἐπὶ τὴν ὥθη (ὑπογραμμίζω ἐγὼ)
ὅπ' ὑπουργεῖο ἐξένης δυνάμεως ἐχούσης βλέψεις ἐπὶ τῆς
Νοτίου Βαλκανικῆς...») Ἀπὸ ποῦ «ἀρύεται» τὴν πληροφο-
ρίαν τούτη ὁ κ. σημειωματογράφος δὲν μᾶς τὸ λέει. Ἄν κι'
ἐπρεπε: Γιατί ἀπ' τὴν πληροφορίαν τούτη καὶ μόνον ἐξαρτᾶ-
ται ἡ τοποθέτηση τοῦ ἀνίδεου ἀναγνώστη ἀπέναντι στὴ
Θεωρία...)

Ὅσο μεγάλοι, ὅμως, κι' ἂν εἶταν οἱ παραπάνω ἱστο-
ρικοί, δὲν ἀνέιχαν δυνστὴ ἱστορικὴ συνείδηση καὶ παρατή-
ρηση κι' ὀξύναι δὲ μπόρεσαν νὰ σαμᾶσουν τὸν ἐθνικισμό
τους (οἱ δικοί), τὸν φιλελληνισμό τους, (οἱ ξένοι) καὶ νὰ
κρίνουν πῶς ἀληθινὰ, πῶς ἀπροκατάληπτα.

Ὅμως, ἐμεῖς ποὺ ζοῦμε σ' ἀλλοιώτικη ἐποχὴ, μακριὰ
ἀπὸ φανατισμούς καὶ προλήψεις καὶ ζητοῦμε νὰ βροῦμε
ἀδολὴ καὶ καθάρια τὴν ἀλήθεια, πρέπει νὰ μὴν ξεφύγουμε
ἀπ' τὰ πατροπαράδομα ντοκουμέντα: Νὰ μὴ στραφῶμε
σ' ἄλλους ὀρίζοντες πρὸς ἀληθινούς, πρὸς ἹΣΤΟΡΙΚΟΥΣ, Ἄ-
ναντίρητα: Ὅχι. Πρέπει νὰ ἐρευνήσουμε πρὸς πλατιά, πρὸς διεξο-
δικὰ, ἴσως καὶ βροῦμε κάτι· τὸ καινούργιο, (ἢ γνωστὸ μὰ
παρρηχημένο), κάτι τὸ πῶς ἀληθὲς φαντο.

Ὁ φιλελληνισμὸς δημιουργήθηκε—ἢ, καλύτερα ἀνα-
πτύχθηκε δυνάτ—στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ἀπ' τὴν πνευ-
ματικὴ ἀνάπτυξη π' ἀρχίζει στὴν Ἑλλάδα κι' ἀπ' τὶς παν-
τοῦθε ἀπελευθερωτικὰς ἐξεγέρσεις, ἔχει μιά μεγάλη ἐπί-
δραση στὴν Εὐρώπῃ: Ἡ ποίηση κι' ἡ φιλολογία βρίσκουν
πανόμορφα θέματα στὰ κατορθώματα τῶν ἐξεγέρσεων τού-
των. Ἀβάσταγος ἐνθουσιασμός Κυριαρχεῖ στοὺς φιλέλ-
ληνες.

6
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
1937

ΙΑ

ΕΘΝΟΣ, ΕΝΝΟΙΑ, ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ
ΗΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΦΑΛΜΕΡΑΓΙΕΡ

Β'.
'Ενθουσιασμός που κορυφώνεται, γιγαντώνεται στ' άκουσμα της μεγάλης τοῦ 1821 επανάστασης: «Ο ρωμαντισμός τῶν Φιλελλήνων τούτων, ὅπως κι' ὁ ἰδεολογισμός τῶν Νεο-Οὐμανιστῶν, νοσταλγώντας τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἐνθουσιάζεται καὶ μετὰ τὴ νεώτερη καὶ χαιρετὰ στὴ νεοελληνικὴ επανάσταση ἀν' ὅλη τὴν ἀναγέννηση, τοῦλάχιστον τὸ πρῶτο ζήτημα τῆς κλασσικῆς Ἀρχαιοτήτας» (Δανιηλίδης: «Νεοελλην. Κοινωνία» σελ. 5) Πασίχοροι ὅλοι πλάθουν γλυκὰ ὄνειρα. Πλέκονται ρίμες θεσπέσιες. Παιῖνες ἀντὶ χοῦν θριαμβικά. Ὕμνοι. Τραγοῦδια γιὰ τὰ «κλέα» τῶν καινούργιων Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων. Κι' ὅλα τούτα θάχουν ἀποτέλεσμα τὴ σύντριψη τοῦ στόλου τοῦ κατακτητῆ στοῦ Ναυαρίνου: Τὸ χάρισμα τῆς τοσοπόθητης λευτεριάς.

Μέσα στὸν ἀπέραντον ἐνθουσιασμό δὲ βρίσκεται κανένας νὰ ρωτήσῃ πῶς ἀπ' τὴ κλασσικὴν Ἑλλάδα πρόβαλε, ἔαφνου, ἡ Ἑλλάδα τοῦ 21. Ἡ: «τί ἐγένετο ὁ ἀκατέργαστος ἐκεῖνος, ἀμφοφ καὶ ἄφανος ἐκ τῶν πολυπληθῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν προκύψας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι φυλετικῶς ὄγκος... Πῶς ἐκ τοῦ ζόφου ἐκείνων τῶν αἰῶνων τῶν μέσων προέκυψεν εἰς φῶς ἡ νέα Ἑλλάς ὡς θυγάτηρ γυνῆς τῆς ἀρχαίας» (Καρολίδης: «Βιογραφία καὶ κρίσεις περὶ τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου», σελ. 10 κ. ἐ.) Βέβαια, δὲν ἔλειπαν Γάλλοι ἀκαδημαῖοι (Hase) ποῦ, πρὶν ἀπ' τὸν ἀγῶνα, ἀκόμα, διατύπωναν πῶς οἱ συγκερινοὶ στὴν Πελοπόννησο εἶνε σλάβοι κι' ὅχι Ἕλληνες κι' Ἀγγλοὶ πολιτικοὶ καὶ δημοσιολόγοι (Ἀβερντίν) ποῦ πίστευαν καὶ διαλαλοῦσαν πῶς οἱ τωρινοὶ Ἕλληνες εἶταν λαὸς συγκερασμένος ποῦ προήλθεν ἀπ' ἀνάμιξη Ἑλλήνων καὶ πολλῶν βαρβαρικῶν φυλῶν—ἐπιδρομῶν. Ὅμως τοῦτες οἱ φωνές, ἀδύναμες ὄντας, οὐβόστησαν ἀπ' τοὺς ἐνθουσιαστικοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν εὐρωπαίων...

Κι' ὁ ἀγῶνας τέλειωσε. Ἡ Ἑλλάδα λευτερώθηκε καὶ —τότε—ζωντανὴ φάνηκε ὡς πραγματικότητα! Ὁ βίος ποῦ δημιουργήθηκε στὴν ἐλευθερίαν σκλαβιά κι' ἄθλιος παρουσιάζεται, δὲν εἶναι τίποτα τ' ὁμοῖο μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ἡ Ἀθήνα ἐρείπειται δακρυτὴν ἢ «περίπτυστος» καὶ «περικλεής» Ἀθήνα τοῦ Σόλωνα ἢ τοῦ Περικλέ. Δὲ ζεῖ ἡ Σπάρτη τοῦ Λακεδαιμόνιοι. Ὁδὲ στὰ Ὀλύμπια θὰ παλαίψουν, γιὰ τὴν ἀριστεία τοῦ ἀνθρώπου, ἱσθμὰ δὲν ὑπάρχουν. Στὰ Βῆλα τῆς Πύθης δὲν ἀνταρτῶνται, ἔα, φωνὴ κελάριας ῥήματα.

Ἀπογοήτευση ἀντικεινῶς τῶν ἐνθουσιασῶν. Ψυχρὴ ἱστορία τὴν ποῦ τὸ Μίσος ἀντὶ τῆς μεγάλης θὰ γεννηθεῖ. Καὶ ψυχρὰ, ἀδυσώπητα δὲ κυριαρχήσει τὸ ρῶτημα ἀν' ὁ ἀπέραντος κείνος ἐνθουσιασμός, ποῦ ἐκδηλώθηκε γιὰ τοὺς φαινομενικὰ ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν καταναλώθηκε ἄδικα «εἰς κενὸν αἶμα» (Καρολίδης). Πρὶν, ὅμως, προφτάσει ν' ἀπαντήσῃ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ὕστερα ἀπὸ ζέταση βαθιά κι' ἀνεπηρέαστη, φανερώνεται καὶ κυκλοφορεῖ καὶ κατακτᾷ ἡ θεωρία τοῦ Φαλμεράγιερ. Ὁ ἱστορικὸς τοῦτος δὲ διακήρυξε τίποτα τὸ καινούργιο. Ἐπανάλαβε κείνα ποῦ, πρὶν ἀπ' αὐτόν, διατύπωναν ὁ Hase, ὁ Ἀβερντίν, ὁ Schaffarik μὰ τὰ ἐπανάλαβε κατηγορηματικά, τόσο, ποῦ ἔφτασε σὲ τρομερὲς ὑπερβολές. Γι' αὐτὸ, ὅμως:

Ὁ Φαλμεράγιερ εἶταν Φιλέλληνας. Ἐνας ἀπ' κείνους ποῦ λάτρευαν τὸ ἀρχαῖο μεγαλεῖο. Ποῦ θεοποιοῦσαν τὴν κλασσικὴν ὁμορφιά: Τ' ἄβαθο μὰ ὀξύτατο μυαλό του περιπλήθηκε μέσα στοὺς κλασσικοὺς τόπους, ζητώντας, κατ' ἀπ' τὰ ἐρείπια τῶν αἰῶνων, ἰδεώδεις τύπους Ἑλλήνων, ἀπ' αὐτοὺς ποῦ εἶχε δημιουργήσει ὁ αἰσθησιακὸς ἱστορισμός τῆς ἐποχῆς του, ἐπηρεασμένος ἀπ' τὴν ἰδανικὴν ὁμορφιά τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Μὴ βρίσκοντας στὴν πραγματικότητα τίποτα τὸ σχετικὸ, ἔπεσε σὲ πικρόχολη ἀπογοήτευση, νόμισε πῶς στὴν Ἑλλάδα δὲν συναντᾷ πιά ἄλλο ἀπὸ Σλάβους ἢ Ἐκσολοβισθέντες καὶ φαντάστηκε πῶς «τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων τέλειον ἐν εὐρώπῃ ἐξέλειπε». Καὶ θρηνεῖ τὸ χαμό του. Ἡ ποίησός του δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ ΜΙΣΟΣ στὴν Ἑλλάδα, μ' ἀπ' ΑΓΑΠΗ: Εἶν' ἕνα ἐλεγείο: «Ποῦ εἶνε ἡ καλὴ τοῦ σώματος, ἡ εὐρυθυμία τῶν ἡθῶν, ἡ ἀπλότης, ἡ τέχνη, τὸ στάδιον, ἡ «κώμη», ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν στηλῶν, ὁ ναός, τὸ νομα τὸ ἑλληνικόν! ὦ! ὅλα ἐξαφανίσθηκαν ἀπ' τὴν ἑλληνικὴν τὴν χώρα!... Διπλοὺν γῆρινον στρώμα, σσεωρευμένον ἐκ τῶν ἐρείπων καὶ τῆς σηπεδόνος δύο νέων ἀρχαίου κόσμου. Τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τίνα ἐρείπια ἐπὶ τοῦ πατρίου ἐδάφους εἶνε σήμερον τὸ μόνον μαρτύριον τοῦ ὅτι ὑπῆρξεν ποτὲ ἑλληνισμός!...» (Λεξ. Βουτυρά, ἄρθρο Φαλμ. σελ. 74 κ. ἐ.)

Ὁ Φαλμεράγιερ δὲν εἶταν ἕνας πουλημένος. Εἶταν ἕνας ἀπογοητευμένος. Κι' αὐτὴ ἡ ἀπογοήτευση τὸν ὀδήγησε στὴν ὑπερβολικὴν θεωρίαν του. Μὰ, ἡ θεωρία του δὲν εἶν' ἀπόλυτα ὑφαλερῆ. Ἐχει στοιχεῖα ποῦ ἡ μακρόχρονη καὶ βαθιά ἱστορικὴ ἐρευνα τ' ἀπόδειξε σωστά. Τούτα, ὅμως, θὰ τὰ δοῦμε στ' ἀκόλουθο ἄρθρο.

ΝΙΚΟΣ Δ. ΚΟΥΧΤΣΟΓΛΟΥ

